

TÜSKÉS TIBOR MEGYEK MAGAM Fodor András legújabb versei

A naplóíró, aki estéről-estére papírt terít asztalán az íráshoz, hogy megörökítse aznapi benyomásait, ugyanakkor újraolvassa, lemásolja, sajtó alá rendezi, majd korrigálja a korábbi évtizedek följegyzéseit, szükségképpen az idő két síkján él. S ha a naplóíró egyben költő is, minden bizonyos termékeny ihletforrást talál ebben a sajátos tevékenységben: a jelen benyomásaira ráfényképeződnek a múlt emlékképei, a múltból előhívott emlékek sajátos viszonyba kerülnek mai tapasztalataival. Fodor András új verseinek zöme ebből az időjátékból született. A költő folytonos időutazásban él: az újraolvasott napló föl-leveníti a több évtizeddel korábbi napokat, arccokat, eseményeket, s ezek az emlékképek a jelen fénytörésébe kerülve új értelmezést nyernek, versfakasztó erővé válnak. "Az emlékezet is organikus, I de oda-vissza aktív, / nem programozható. / Az új mozzanatok / magabizón tiorják cl a régít, / amazok alattomosan / tapadnak rá a minapi való-ra" - írja "Te, krónikás..." című versében. Minden bizonyos ez a lírai magatartást hangsúlyozza azzal is, hogy a kötet élére egy tizenhat éves korában (1945. aug. 21-én) írt verset helyez, s ez lesz a kötet címadó darabja is. "Talpam alatt gyűött por omlik, I amint megyek magam" - írja s a "tikkad végzetetlen út" és rajta a "vándorlás" metaforává lényegül: a költői sors, a költői elhivatottság és öntudat jelképévé alakul: "De hív, de kényszerít az út, I megyek, bármerre von, / bármily keserves óra lesz I már nem alkuhatom."

A kötet öt ciklusban elrendezett versei jellegzetesen a naplóíró és a naplóját újraközlő költő megnyilatkozásai. A versek egy része vagy a múlt emlékképe (Gyerekkor, nyárvég), vagy a jelen benyomásainak megörökítése. (Gradus, A pontifikátor). Bonyolultabb, poentírozott a versszerkezet, összetettebb a verhatás, amikor a múltból induló kép a jelenre vált (Felszólalás Belgrádban, Kétszerkettő, Szobrok térben, időben), vagy a jelen idejű találkozás, hír, pillanatkép folidézi a múltat (A csöszkunyó mozija, Tikos kép, Miért nem?, Mérei temető). A két idősíki viszonya többnyire ellentétes, drámai, az elemek a tézis-antitézis törvénye szerint szerveződnek, s a vers csattanóval ér véget.

Az emlékidéző versek egy sajátos csoportját alkotják a portréversek. Az önarcképes versek (ezek vannak kisebb számban) a költő jelen életrészéről, létállapotáról tudósítanak (szaporodó gázsz, haláleset veszi körül) (Három hajnal, Szolgálatmegszakítás, Feloldozatlan, Öregszünk); a környezetének alapjairól készített arcképekben viszont költészetének egy eddig rejtőzködő eleme, ironikus hangja tör felszínre (Látogató, Vásárban, Pályakép, Útonállók, Pesten, Grotosz. 55%).

Fodor András újabb versei gyakran azt a hatást keltik, hogy szövegüket a költő egyszerűen áttemelte az évtizedekkel korábbi jegyzett naplójából. Szövegük egyszerű, csaknem prózai, a lírai strukturáltság mintha hiányozna belőlük, keltezetlen naplójegyzetek, gyors pillanatképek, riportszerű közvetlenséggel megörökített futó benyomások. Mindez persze csalóka látszat. Igaz, Fodor Andrásnál egyre ritkább a megszokott strófászerkezet, a hagyományos rímképlet, de süket fülű olvasónak kell lennie annak, aki nem érzékeli e szövegtekst meg szerkesztettségét, a művészi mondatépítkezést, nem hallja ki a versek rejtett, szokatlan, újszerű zeneiségét. Valóban, Fodor András lemondott a kötött ritmusformákról, a látványos, versen belüli (de lírán kívüli!) zenei hatásokról, ugyanakkor nem mondott le a rímről, a nagy távolságból egymásra csendülő sorvégekről, a zenei hatású mondat szerkesztéséről, a költői nyelv eszközeiről. (Ez utóbbira példa: szép metaforája: "lámpák aranybogánca", jellemző megszemélyesítése: "beszélget a hullámok szava".) Mindezekre számos további példát idézhetnénk, de elégük be egyetlen költemény tüzetesebb vizsgálatával.

Az Üzenet Szárszóra - hangsúlyos helyen, a kötet utolsóelőtti darabjaként található. A vers az arányos szerkezet, az átgondolt mondatépítkezés, a belső, rejtett zeneiség, a strukturált nyelv mintájának tekinthető. Az Üzenet Szárszóra - három szerkezeti egységre, három "strófára" tagolódik. Mindegyik szakasz - nyelvtanilag - két-két mondatból áll. Ezek a mondatok az első és a harmadik szakaszban alárendelt összetett mondatok, a középső szakaszban mellérendelő összetett mondatok.

Az első szakasz első összetett mondata kérdőmondat (költői kérdés): elől áll a feltételes tagmondat, ezt követi a főmondat. Az első szakasz második összetett mondatában is elől áll az alárendelt alanyi tagmondat, s ezt követi a főmondat. A tagmondatok közti nyelvtani vi-

szonyt a kötőszavak (ha, miért, hisz) hangsúlyozzák. A szakaszra a megszólaló négyeszeri (!) tagadó pozíciója jellemző: nem halt meg, nem hajlik, nem török, föl nem olvad. (A versbéli bővítmények másutt két vagy három tagból állnak. Két tagúak: képzelt öregnek, irgalmas bolondnak; rejtse, dobja; kamaszfiúk, lányok. Háromtagú: áttetsző, síkos, embertelen.)

A második, a középső szakasz szerkezete egyszerű: két párhuzamos, tartalmilag egymással ellentétes viszonyban álló, bővített mondat alkotja. Az első mondat bővítője két, a második mondat bővítője három tagból áll.

A harmadik szakasz ismét bonyolultabb szerkezetű: az első összetett mondat két, kapcsolatos tartalmú mellérendelő tagmondatból áll (a két tagmondat igéi: szaggassa, lepje). Ezzel a mellérendelő összetett mondatall ellentétes viszonyban van a következő alárendelő összetett mondat elől álló főmondata. Az ellentétes viszonyra itt is világosan utal a kötőszó (faár). A főmondatot okhatározói alárendelt tagmondat követi, s egyúttal ez zárja az egész verset.

Minden szakaszban egy-egy rímpárt találunk. Ezek a rímek mindig az összetett mondatok végén helyezkednek el, s bár egymástól távol találhatóak, mintegy zeneileg tagolják a szakaszokat: hangsúlyozzák a mondat szerkezeteket, kiemelik az összetett mondatok határát. Rímei tompák, asszonancok s igényesek: eltérő szófajokat mozgósítanak [bolondnak - olvad, gondolat - marad, dér - él].

A vers vizuális képe, a sorok tagolása hűségesen követi a nyelvi szerkezeteket és a zenei pontokat, a rímeket. A szakaszok hét-hét sorból állnak, s a rímek a harmadik és a hetedik sor végén találhatóak, vagyis minden szakasz egy három és egy négy sorból álló periódusra oszlik.

A vers ajánlása: Nemes Mártának. Évek óta ő a szárszói költészet napi József Attila-megemlékezések áldozatos és lelkiismeretes szervezője. A címbe emelt helységnév és az ajánlás mellett a vers nyelvének néhány eleme is allúzió, fölismerhetően József Attilára utal. Ilyen mindjárt a verskezdő költői kérdés: "Ha nem halt meg, miért /öltöztetik be újra I képzelt öregnek, irgalmas bolondnak?" József Attilánál az Ady emlékezete kezdete: " - Meghalt? Hát akkor mért ölik naponta I szóval, tettel és hallgatással is?" Ilyen a jellegzetes József Attila-i szóhasználat: "Elméje gyémántvágó logikáját..." "a meg nem gondolt gondolat"; valamint a József Attilánál gyakran előforduló kifejezés, kulcsszó: *úr, csillag*.

S most lássuk az elemeire bontott verset a maga teljességében és szépségében!

Üzenet Szárszóra -

Nemes Mártának

Ha nem halt meg, miért
öltöztetik be újra
képzelt öregnek, irgalmas bolondnak?
Hisz amit két ige közé feszített,
nem hajlik, nem török,
új érdekek betyár-
tüzében föl nem olvad.

Elméje gyémántvágó logikáját
bárhova rejtse, dobja
a meg nem gondolt gondolat,
világok áttetsző, síkos,
embertelen üreben
a kínok lakható
csillaga ő marad.

Méltatlan szobrait
szaggassa bár zivatar, égi láva,
lepje hunyorgó közönnyel a dér,
új kamaszfiúk, lányok ismernek rá szavára,
mert minden rendű-rangú
dolgok csalékony álcai mögött is
az ő igaza él.

Arányosság, áttekinthető, tiszta mondat szerkezetek, zeneiség - ezek voltak visszatérő szavaink a vers elemzésekor. S ezek jellemzik általánosságban is Fodor András újabb verseit, ezek emelik a köznapi fölé szövegeit, ezek töltik meg költőiséggel a kötet darabjait, ezek adják újabb lírájának megragadó intenzitását. (Széphalom Könyvműhely, 1996.)